

Bicykl Jejího Veličenstva: O národním habitu a sociologické komparaci

GISELINDE KUIPERS* (Amsterdam)

Her Majesty's Bicycle: On National Habitus and Sociological Comparison

Abstract: Why are things different on the other side of national borders; and how can this be explained sociologically? This inaugural lecture tries to answer these questions, starting from the example of the bicycle in the Netherlands. It distinguishes four processes that have contributed to increasing similarity within nations: growing interdependence within nations; increasing density of networks and institutions; vertical diffusion of styles and standards; and the development of national we-feelings. Together, these processes have contributed to the development of national habitus: increasing similarities within nations, and increasing differences between people living in different countries. These processes have reached their apex in the second half of the twentieth century. Since then, they have diminished, leading to increasing variations within countries, and growing similarities between comparable groups in different countries. This analysis poses new questions and challenges for sociologists. First, it leads us to rethink comparative research: what are we comparing when we compare nations, and is this still a viable unit of analysis? Second, it leads us to consider how the transfer of styles and standards occurs in our informalized, globalized, and mediatized age. Third, sociologists should analyse the new forms of inequality resulting from these processes, such as the growing rift between 'locals' and (bike-loving) cosmopolitans.

Keywords: bicycle, national habitus, the Netherlands, new forms of inequality, comparative research, process sociology

„Následujícího dne nikdo nezemřel,“ tak zní první věta románu *As Intermittencias da Morte* [2005] (Vynechávky smrti) portugalského laureáta Nobelovy ceny Josého Saramaga. S úderem půlnoci Nového roku přestanou obyvatelé blíže neurčené země umírat. Nejprve vypukne euforie a po celé zemi je na počest vztyčována státní vlajka, brzy se však objeví první problémy. Církev ztrácí většinu svého vlivu, smuteční síně zejí prázdnotou, zatímco nemocnice a pečovatelské domy praskají ve švech. Po celé zemi zůstávají naživu lidé, jež by za normálních podmínek zemřeli – nevléčitelně nemocní, staří, zranění.

V zemi, kde nikdo neumírá, se brzy rozvine nová forma nelegální migrace. Neustálý nárůst lidí uvězněných na pomezí života a smrti vyvolává znepokojení nad osudem těchto „neumírajících“, a proto stále více lidí odváží své blízké za hranice, při jejichž přechodu ihned umírají, neboť za hranicí smrt stále existuje.

Premisa románu, dočasné přerušení smrtelnosti, je sama o sobě nepředstavitelná. Ale co mě zarazilo nejvíce, bylo to, že smrt byla zastavena státní hranicí, pomyslnou linií vedoucí po zemském povrchu, která existuje pouze v lidské mysli a jež je arbitrární a smysluplná pouze pro lidi. Také v Saramagově fantaskním světě se jedná o něco nesmírně nepravděpodobného. Člověkem vymezené hranice rozhodují o mnoha věcech, ale určitě ne o smrti, nevyhnutelném přirozeném osudu, který sdílíme se všemi živými bytostmi.

¹ Giselinde Kuipers, Department of Sociology and Anthropology, OZ Achterburgwal 185, 1012 DK Amsterdam, Netherlands. E-mail: g.m.m.kuipers@uva.nl.

Ve společnosti vytvářeně člověkem se mnohé zastaví na státních hranicích: jazyk, dopravní značky, obchodní řetězce, barva vlaků, cyklostezky, dále uniformy policistů, vojáků, pošťáků a soudců, konečně pak akademické obřady, televizní kanály, telefonní síť. To všechno je spjato s institucemi, jako je vláda, vzdělávací systém, kabelové společnosti nebo obchodní konglomerace, tedy se státními institucemi, jejichž působnost končí na hranicích.

Některé záležitosti ale nepřekračují státní hranice, přestože do nich vláda nebo ekonomika nijak nezasahuje. Po celém Nizozemsku jsou například u každé železniční zastávky nekonečné řady jízdnic kol, často v žalostném stavu, které však mizí, jakmile v Antverpách, Münsteru nebo Cáchách překročíme hranici. Nejedná se však o systém prosazovaný vládou nebo společností. Využití kola jako každodenního dopravního prostředku, a to nejen studenty a ekologicky smýšlejícími, ale i byznysmeny, odborníky, úředníky, ba dokonce královnou, končí se státní hranicí.

To právě představuje námět následující přednášky: proč jsou na druhé straně hranic věci odlišné? Jak to lze sociologicky vysvětlit? Co to znamená pro komparaci států? Navíc co přesně porovnáváme? V neposlední řadě – jak trvalé jsou takové národní vzorce?

* * *

Ačkoli se Saramagův příběh jeví nereálný, pravdou zůstává, že na druhé straně hranic je mnoho odlišného, a to rovněž v dnešní době, kdy hraniční přechody nemají bariéry, ostatně drát a nehlídají je uniformovaní celníci.

Nejprve obraťme pozornost k jízdnicímu kolu. Statistických údajů o cyklistice není mnoho, ale víme, že její podíl na celkové dopravě je v Nizozemsku mnohem větší než v sousedních státech. Tedy pro ty, kteří by to zpochybňovali, jízdnicí kola u železničních stanic jsou opravdu fyzickým dokladem reálného chování.

Tradiční sociologický případ, sebevražda, nám ukazuje, že také smrt do určité míry ovlivňují státní hranice. Již od doby Émila Durkheima [1951 (1897)] víme, že i tato nejosobnější a nejosamělejší volba, kterou člověk může učinit, se liší napříč sociálními okolnostmi. Jak je patrné z mapy č. 1, mezi jednotlivými evropskými i severoamerickými státy jsou zarážející rozdíly v počtu sebevražd, obzvláště vezmeme-li v úvahu podobnost těchto států ve výši příjmů, politických systémů a životního stylu. Dokonce i údaje geograficky blízkých států, které jsou si jinak velmi podobné, se v tomto případě liší. Například Dánové jezdí na kole téměř stejně často jako Nizozemci, ale sebevraždu páchají častěji.

Jak ukazuje výzkum Ruut Veenhovenové [1999; 2006], také štěstí se řídí národními vzorci. Statistiky jsou samozřejmě zprůměrované, ve všech státech jsou lidé jak nesmírně šťastní, tak i obzvláště nešťastní. Rozdíly lze však spatřit v tom, že musíme usuzovat, že na druhé straně hranic mohou být lidé výrazně šťastnější, ale stejně tak i nešťastnější. V Belgii a Německu, státech přímo sousedících s Nizozemskem, jsou lidé v průměru méně šťastní, naopak výrazně šťastnější než Nizozemci jsou Dánové.

Poslední příklad, a sice procento populace s nadváhou, ukazuje, že státní příslušnost má vliv též na naše tělo. Jak ukazuje mapa č. 3, toto procento se stát od státu liší. Mimochodem, nízký výskyt obezity v Nizozemsku se často vysvětluje právě jako důsledek našeho zapálení do cyklistiky [Basset *et al.* 2008]. Naše postava se zdá být větší měrou záležitostí přirozenosti než kultury a její tvar, jak ví každý, kdo někdy držel dietu či navštěvoval

posilovnu, často vzdoruje vědomé kontrole. Tak hluboko nás tedy ovlivňuje náš původ, až na samou úroveň našich těl.

* * *

Takové statistické údaje, uvažování a spekulování o nich je lákavé. Zdá se, že v případě statistik se vyplatí být Nizozemcem, jelikož Nizozemsko v nich působí dobrým dojmem, jsme šťastní, štíhlí, nemáme sklony k sebevraždám a často jezdíme na kole. Podobné statistiky následně odstartují identifikační proces, do něhož bezpochyby vstupují i pocity nadřazenosti. Jak jsme na tom my? Podívejte, jsme na tom lépe než Belgičané a Němci. Koukněte na ty obézní Američany a jejich auta. A všimněte si, jak moc podobní jsou Američanům Britové – ti vlastně ani nikdy pořádní Evropané nebyli.

Ale statistiky taktéž přinášejí určitou rozpačitost. Označení „národní charakter“ není úplně trefné [Wilterdink 1994]. Po 2. světové válce jsme začali na nacionalismus nahlížet s podezřením a veškeré vyjadřování nadřazenosti, ať národní či jiné, se dnes zdá být poněkud pochybné. Myšlenka národního charakteru se navíc střetává s naším individualismem: jsme osobití jedinci, unikátní a nezávislí, a ne výtvar národa.

Hovořit o *charakteru* také není zrovna nejšťastnější, neboť to implikuje, že národní rysy se vyjadřují převážně v rámci osobnostních charakteristik. Lepším termínem se jeví *národní habitus*. Termínu habitus se dostalo pozornosti díky práci francouzského sociologa Pierra Bourdieua [1979, česky *Teorie jednání*, 1998], ale zmíněný pojem již dříve uplatnil Norbert Elias [1996; 2000, česky *O procesu civilizace*, 2000].

Habitus, termín odvozený od slova *habit*, odkazuje k naučenému jednání a normám, které jsou tak hluboko v nás, že jsme je přijali za samozřejmé a přirozené. Jde o naši „druhou přirozenost“ utvářenou kulturně a sociálně. Co se jako členové společnosti v určité sociální roli naučíme, to je doslova vtěleno, zabudováno do našich těl a stane se naší stálou součástí. Patrné je to v humoru, kdy to, co nám přijde vtipné, je sociálně utvářeno, ale samotný smysl pro humor přitom vnímáme jako něco velmi blízkého vlastnímu já a vyjadřuje se přímou, fyzickou a téměř mechanickou reakcí – smíchem [Kuipers 2006a]. Podobný proces inkorporace můžeme vidět v lehkosti, s jakou se nizozemští cyklisté pohybují v husté dopravě. Pouze v momentě, kdy vidíme někoho, komu tato lehkost chybí (například turisty na pronajatých kolech v hustém amsterdamském provozu), si uvědomíme, že se nejedná o nic samozřejmého. *Habitus* reprezentuje koncentrovaná historie vstřebávaná naším tělem, naše osobní historie, která je zase utvářena historií společnosti, jíž jsme součástí, a ta udává tón naší individuální historie. Takto je naše „já“ samozřejmé, automatické, ale v podstatě naučené chování, jež je částečně určováno zemí, ve které jsme vyrostli.

* * *

Také výzkum v oblasti sociálních věd se donedávna držel státní hranice. Vědci omezovali sběr dat na jeden, a to obvykle na vlastní stát. V současnosti je sice standardem komparativní výzkum,¹ ale to jen podtrhuje, že národní stát je brán jako samozřejmost, neboť

¹ Komparativní výzkum je v sociálních vědách standardem zejména v Nizozemsku a v dalších menších státech, a to nejen z vědeckých důvodů. Kvůli větší internacionalizaci se stalo zásadním publikovat „internacionálně“, tj. v anglickojazyčných recenzovaných periodikách, která obvykle nepreferují studie zabývající se pouze Nizozemskem. Jeho komparace s jiným státem je tak prakticky jedinou cestou k uveřejnění nizozemských

komparativním se automaticky myslí *mezinárodní* komparace. Komparace je vlastní všem výzkumům, kde stát představuje speciální kategorii zastihující ostatní, soustavu, v jejímž rámci se všechno utváří.

Tato komparace se rovněž stala jedním z pilířů sociologie sociálních procesů, společně se studiem dlouhodobých sociálních procesů, jimž se primárně věnuje Nadace Norberta Eliase² [*Elias 1996; 2000; Mennell 2007; de Swaan 1988; 2002; Wouters 2007*]. Moderní západní národy si jsou všechny podobné a v mnoha ohledech prošly stejnými procesy, ale přesto se v malé míře odlišují. Pomocí komparace můžeme izolovat a zvýraznit dynamiku výše zmíněných procesů a mechanismů.

Rozdíly mezi národy jsou výsledkem vztahů mezi sociálními skupinami a poli, a tudíž se neustále proměňují. Komparativní výzkum ne vždy bere tuto proměnlivou povahu národních rozdílů v potaz a zůstává dosti statickým a atomickým. V pojetí badatelů je tak země pouhým sloupcem tabulky, faktorem ovlivňujícím jedince, ačkoli ji pochopitelně vytváří souhrn těchto jedinců.³ Popřípadě se pojímá značně zjednodušeně, jako politický kontext či institucionalizované uspořádání. Mluví-li tak badatelé o zemi, mají ve skutečnosti na mysli stát jako politickou jednotku.⁴ Národnostní původ ale zahrnuje soubor faktorů a procesů, které se vzájemně ovlivňují a jež si jsou různými způsoby příbuzné.

V komparativním výzkumu se navíc často uplatňuje národ jako jednotka analýzy, aniž bychom se nejprve zamysleli, má-li to své opodstatnění. Podívejme se na výše uvedené hodnoty. Je docela dobře možné, že nespokojenost a vyšší procento sebevražd mezi Belgičany a Němci není výsledný údaj Německa a Belgie jako států, ale možná jde o zprůměrovaný výsledek rozdílů mezi Vlasy a Valony či východními a západními Němci. Výzkum na národní úrovni nám sice dá výsledek národa, ale to nezbytně neznamená, že je to určující faktor.⁵

Nedostatečná konceptualizace státu či národnostního původu v komparativním výzkumu je problematická, ale zároveň pochopitelná. V posledních letech jsem se zapojila do mnoha výzkumných komparativních projektů. Studovala jsem humor v Nizozemsku a ve Spojených státech amerických [*Kuipers 2006a*], taktéž televizní vysílání v Nizozemsku, Polsku, Itálii a Francii [*Kuipers 2008*]. Společně s kolegy z Rotterdamu jsme se zabývali uměleckou žurnalistikou v Nizozemsku, USA, Francii a Německu [*Janssen et al. 2008*],

dat. Větší dostupnost kvalitních mezinárodních dat je také jedním z hlavních důvodů rostoucí prominence komparativního výzkumu. Není náhodou, že u vytváření a spravování těchto dat stojí často právě nizozemští badatelé.

² The Norbert Elias Chair je předsednictvo Nadace Norberta Eliase, původně vzniknuvší roku 1992 na Univerzitě v Utrechtu, odkud se roku 2002 přesunulo na Erasmus Universiteit Rotterdam. Třetí předsedkyní v řadě byla právě Giseline Kuipersová, která se své pozice ujala 1. září 2009. Předkládaná přednáška byla její inaugurační a proběhla 11. června 2010.

³ Konceptualizace státu jako určitého faktoru ovlivňujícího ostatní proměnné je běžná zejména ve statistických a regresních modelech, neboť tyto modely vyžadují jasné oddělení závislých a nezávislých proměnných, mezi nimiž je předpokládána (alespoň implicitně) příčinná souvislost. Mnoháúrovňové statistické techniky, populární v poslední době, umožňují jemnější operacionalizaci a analýzu národního kontextu.

⁴ Asi nepřekvapí, že tento postup je nejčastější v oblastech, kde hraje velkou roli politika, jako je např. studium sociálního státu, sociologie vzdělávání, migrační studia nebo výzkum uplatnění žen na trhu práce. V těchto oblastech má institucionální výklad velkou vysvětlující váhu, ale zároveň zatemňuje další možná vysvětlení, např. kulturní faktory, nehledě na to, že původ a pozadí těchto institucionálních uspořádání je často ponecháno bez bližšího prozkoumání.

⁵ Toto je často označováno jako metodologický nacionalismus [*Wimmer – Glick Schiller 2002; Beck – Sznaider 2010*].

dále s Jeroenem de Kloetem jsme se zúčastnili mezinárodního projektu o *Pánovi prstenů* [de Kloet – Kuipers 2007; Kuipers – de Kloet 2009] a v brzké době začneme s novým týmem zkoumat měřítka krásy ve Francii, Itálii, Nizozemsku, Polsku, Turecku a ve Velké Británii.

V těchto studiích nebyly země pouhými tabulkami v databázích či sloupci v tabulkách. Využívali jsme rozhovory, archivní data, výroční zprávy, etnografická pozorování, přičemž vše bylo sbíráno v několika státech. Otázka, co je vlastně komparováno se tak stala naléhavější. Mezinárodní komparace je v mnohém jako ustavičné se proměňování smysluplného celku. Stejný obrázek pokaždé odhaluje něco jiného, ale nikdy se nám nepodaří vidět ony dva rozdílné obrazy, kachnu nebo králíka, vázu nebo tváře, hezkou mladou dívku nebo stařenu s křivým nosem, v jeden moment. Ano, všichni Francouzi mají něco společného. Anebo ne, ve skutečnosti všechno záleží na stáří. Popřípadě na společenské vrstvě. Nebo ne, vše je tak individuální, že nemůžeme téměř nic generalizovat. V jiném případě se jedná o strukturu jen určité oblasti, ne o národ jako celek. Na druhou stranu se všichni Evropané v porovnání s Američany zdají být tak velmi „evropští“.

Částečně je tato neustálá změna perspektivy vlastní každému prováděnému výzkumu. Neustálé porovnávání, hledání podobností a rozdílů nám může odhalit vzorce a provést generalizaci, ale v první řadě se vždy jedná o otázku konceptualizace. Existuje několik teoretických přístupů, které nám mohou pomoci pochopit, co vlastně jsou národní rozdíly. Buď může země znamenat politickou jednotku, nebo může vytvářet individuální hodnotovou orientaci nápadně připomínající psychologický profil, což je přístup bezpochyby odhalující a evokující mnohé, ale je to spíše klasifikace než teorie.⁶ Často se rovněž stává, že při interpretování rozdílů mezi národy se i svědomití badatelé uchylují ke kolosálním klišé, jako je holandský boj s mořem, Angličané – ostrovní národ, pionýrský duch Ameriky, kalvinismus, slovanský fatalismus nebo tři tisíce let konfucianismu.⁷

Myšlenka komparace jednotlivých států v sobě také skrývá představu, že státy obsahují něco, co způsobuje, že mají jejich obyvatelé něco společného, a to i na individuální úrovni. Záhadou ovšem zůstává, o co se jedná, odkud to přichází a zdali to funguje na stejném principu v odlišných státech.

* * *

Sociologie sociálních procesů mě naučila, že před tím, než si položíme otázku *co to je*, můžeme, ba přímo musíme, se nejprve zeptat, *jak to vzniklo*. Viděno touto perspektivou, otázka národního habitu vyžaduje přeformulování. Tedy ne, co je národní habitus, popřípadě ani ne, jaký je národní habitus státu A, B nebo C, ale jaký proces způsobuje, že si jsou občané jednoho státu podobní. Za jakých podmínek vznikne onen základní národní tón chování, institucí a standardů? Všechny komparace států nakonec dávají smysl pouze tehdy, předpokládáme-li, že obyvatelé jednoho státu mají v průměru více společného sami mezi sebou než s obyvateli státu jiného.

⁶ Mám na mysli zejména široce citovanou práci Hofstede [2001], rovněž viz McSweeney [2002].

⁷ S předchozími úskalími se musí potýkat hlavně kvantitativní výzkum či výzkum ověřující určitou hypotézu, zatímco uchylování se ke kulturnímu zdůvodňování je typické spíše pro interpretační a kvalitativní studia, teoretickou sociologii a obecně pro tzv. velké teorie. Humanitní vědci mají často malé zábrany použít podobná paušální vysvětlení.

Tento dynamický přístup též umožňuje vzít v potaz, že podobnosti mezi národy nejsou věčným, neměnným faktem. V určitých obdobích je národní habitus silnější nebo slabší, přičemž větší vliv mají jiné procesy. Po dlouhém období rostoucí podobnosti v rámci národů se zdá, že se dnes v mnoha státech objevují tendence ke slabšímu národnímu habitu.

Jaké jsou tedy procesy přispívající k formování národního habitu? Rozliším zde čtyři procesy, které, minimálně v Evropě a Severní Americe, hrály ústřední roli při jeho utváření. Prvním procesem je rostoucí interdependence [Elias 1996; 2000]. Od středověku se lidé stávají součástí stále větších sociálních jednotek, od vesnice přes region až po národní stát. Zároveň si jsou více vědomi ostatních, více se s nimi identifikují a přizpůsobují se jim. Prostřednictvím této vzájemné adaptace a identifikace se tak stali podobnějšími, stejně jako lidé z odlišných společenských tříd a stavovských skupin ve státě.⁸

Zároveň dochází k druhému procesu, a sice k nárůstu hustoty této sítě, tedy že lidé byli více ve spojení s ostatními, a to rovněž vícero způsoby. Tento proces se zdá nejzřetelnější v rozšiřování celostátních institucí. Nástup národních států vedl ke vzniku většího množství institucí, které měly přímý vliv na životy lidí uvnitř státních hranic. Nejprve se objevily instituce spjaté s monopolem násilné moci a s daňovým monopolem, což mělo souvislost i s armádou, zákony a justicí [Tilly 1992; Weber 1978 (1920); Weber 1977; cf. Steinmetz 1999]. Poté státní instituce dále expandovaly do vzdělání, zdravotnictví, sociálního zabezpečení a médií [Hoogenboom 2004; de Swaan 1989; te Velde 1992]. Organizace nemající napojení na stát, tedy výroba, obchod nebo noviny, se držely stejného geografického vymezení. Zčásti je k tomu vedly praktické důvody, neboť to bylo efektivní a platnost vládních nařízení taktéž končila na hranicích. Ale nakonec to bylo hlavně z toho důvodu, že státní hranice byly očividné, logické a přirozené vymezení působnosti jakéhokoli podniku [Knippenberg – de Pater 2002].

Instituce lidi spojují a současně je formují. Je to zjevné zejména v případě jedné z nejmocnějších státních institucí, vzdělávání. Ochota lidí předat velmi malé děti této instituci podtrhuje samozřejmost národního státu. Vzdělávací systém zaručuje systematické předávání norem a zkušeností v rámci národa a je tak ústřední pro formování národního habitu. Generace sociologů prokázaly, že vzdělání vytváří sociální rozdíly, ale nejen to, vzdělání vytváří i sociální podobnosti.

Na úrovni institucí můžeme často nalézt explikační rámec pro komparativní výzkum většího měřítko. Viděno touto perspektivou jsou státy v podstatě agregáty institucí. Ale instituce se neobjeví z ničeho nic, vznikají a proměňují se na základě vzájemných interakcí a v interakcích s národními tradicemi, zvyky a konvencemi [viz Lamont 1992; Lamont – Thevenot 2000].

Třetí proces, vertikální šíření norem, vkusu a zkušeností, probíhá jak uvnitř, tak i vně institucí. Kulturní fenomény se často projeví nejprve ve vyšší společenské vrstvě, odkud se pozvolna šíří do té nižší [Elias 2000; Fallers 1954; Simmel 1905]. Hnací silou tohoto

⁸ S procesem rostoucí interdependence na regionální i národní úrovni docházelo zároveň s omezováním a narušováním jiných interdependencí a identifikací. Raně středověká elita udržovala silné a daleko sahající vazby s elitou z jiných regionů. Když ale elita začala častěji vstupovat do lokálních vazeb, tak byly výše uvedené vazby oslabeny [Elias 2000]. Větší národní integrace vedla také k menší interdependenci v pohraničí. Příkladem jsou příhraniční dialekty, které si byly často navzájem podobné a které vymizely s rostoucí dominancí standardizovaného jazyka. Současní obyvatelé obcí v blízkosti hranic, kteří byli v minulosti schopni navzájem komunikovat, si dnes již nedorozumí.

procesu je napodobování životního stylu výše postavených osob. Zčásti jde o důsledek aspirace na vyšší postavení, kdy se lidé chtějí přesunout do zvolené skupiny imitováním prestižního stylu a chování. Jedná se o jev označený Mertonem [1968: 319–322] jako anti-cipační socializace, způsobený statusovou úzkostí a hanbou. Lidé se přizpůsobují nadřazeným osobám, aby je neurazili [Elias 2000; Mennell 2007]. Deviantní chování nebo špatný vkus mohou vyústit ve vyloučení a sankce. K této vertikální adaptaci nemusí docházet vždy spontánně, jejím nástrojem mohou být instituce, například školy. Historie přináší svědectví o *civilizačních útocích*, během nichž docházelo k násilnému vzdělávání nižších vrstev, diskriminovaných, cizinců, kolonizovaných a dalších necivilizovaných skupin [Mitzman 1987].

Mnoho norem přijatelného chování, od používání vidličky a nože po docenění impresionistického umění, se šířilo shora dolů. Jednoduchý příklad představuje podlaha. Dříve byly dřevěné podlahy znakem chudoby, zatímco koberce měli bohatí. Postupně se ale koberce staly dostupnými pro široký okruh lidí a atraktivními kvůli své auře luxusu a vysokého postavení. Dnes jsou koberce něco běžného nebo dokonce špinavého, zatímco většina *yuppies* má dřevěné podlahy.

Takovýmto procesem adaptace a imitace se obyvatelé jednoho státu stávají stále více podobnými. V každé zemi udávají standardy elity a národní habitus poté reflektuje dominantní skupinu. Národní habitus Nizozemska stále nese známky buržoazní vyšší vrstvy, obchodníků a místodržících bez šlechtických titulů a dvorských rituálů [Goudsblom 1967; 1988; Kennedy 1995; Wouters 2007]. Také nizozemský královský dvůr se přizpůsobil buržoazním mravům, a ne naopak, a je pro něj stále charakteristický neformální, měšťanský a neuhlazený styl.

Poslední, čtvrtý proces vedoucí k národní podobnosti je rozvoj národního pocitu *my*. Existuje pravidlo, že lidé mají sklon ztotožňovat se s lidmi jim podobnými a následovat je. Ale tento vztah není vždy jednoznačný. K rozčarování marxistů, feministek a dalších emancipačních hnutí není ztotožňování se s „podobným“ automatické a pocity vlastenectví se často zrodily rovněž z minimálních „objektivních“ podobností. Příkladem jsou Spojené státy americké, tedy různorodý národ ve spíše nevtíravém státu, s výjimkou symbolů a rituálů, přímo spojených s národním sentimentem jako je například ceremonie při příležitosti nabytí občanství a salutování státní vlajce [Mennell 2007]. Procesy národní identifikace jsou uvedeny v chod několika způsobů a často se shodují s rostoucí integrací. Nacionalismus byl také zaveden cestou civilizačních útoků shora dolů, a to například proto, aby byly odraženy jiné, regionální či náboženské identifikace [Tilly 1994; te Velde 1992; Weber 1977]. V některých případech byla láska k národu zažehnuta nově se vynořující dominantní třídou, čímž Elias vysvětluje nástup německého nacionalismu na začátku 20. století [Elias 1996]. Dále Benedict Anderson [1995] poukázal na důležitost médií pro formování představ společnosti. Národní sentiment sjednocuje velké skupiny lidí, jež se nemohou nikdy navzájem znát, přičemž jim masová média poskytují symboly, příběhy a rituály, které je poutají dohromady. Právě s jejich nástupem dosáhl nacionalismus svého vrcholu.

* * *

Jak tedy vysvětlíme nizozemské nadšení pro jízdní kolo, které vyprchává při překročení státních hranic? Širokou popularitu cyklistiky v Nizozemsku lze chápat jako výsledek

homogenity státu a vysoké úrovně integrace, tradiční dominance vyšší střední třídy a malých mocenských rozestupů mezi třídami. To vedlo k málo okázalým projevům společenského postavení, někdy až určité statusové soutěži skrze *demonstrativní ne-konzum*. Elita si nemohla dovolit příliš pompy a okázalosti kvůli malým mocenským vzdálenostem a tato neoblíbená okázalost byla přijata nižšími společenskými vrstvami.

Jízdní kolo je levný, střední a jednoduchý dopravní prostředek vyžadující od svého jezdce, aby odvedl všechnu práci sám. Jízda na kole se nadto neslučuje s určitými typy oblečení, zvláště takovými, které by vypovídaly o společenském postavení. Kolo se stalo preferovaným dopravním prostředkem nejen dělníků nebo maloměšťáků, kteří si nic lepšího nemohli dovolit, ale také kvalifikované vrstvy a vládnoucí buržoazní elity. Navíc platí, že pohodlnější alternativy, jako třeba motocykly nebo skútry, jsou vnímány jako deklasující. Jízdní kolo si získalo proslulost svojí jednoduchostí. Vyobrazení členů nizozemské královské rodiny jedoucích na kole je známé jak v Nizozemsku, tak i v zahraničí a trefně reflektuje nizozemskou statusovou politiku. Představa neformálních členů královského dvora na jejich kolech má také svou symbolickou podstatu. Kolo se stalo mocným národním symbolem. Komerční společnosti ho často používají, aby zapůsobily na pocit sounáležitosti *my*.

V Nizozemsku jsou příhodné podmínky pro rozvoj cyklistiky, kompaktní města, rovinatá krajina, vhodné klima a co je nejdůležitější, s postupem času se těchto podmínek objevovalo stále více. Okolo cyklistiky se vytvořila hustá síť institucí a úmluv, od regulace územního plánování a legislativy až po noční život organizovaný ve vzdálenostech zdatelných na kole. Jízdní kolo mělo navíc vliv i na další vývoj, například na nízký výskyt obezity. Zároveň se odvážím podotknout, že nebýt kola, měl by Amsterdam metro jako všechna ostatní hlavní města.

Nejdůležitější pro formování habitů je ale to, že pro nizozemské cyklisty se jeví všechny tyto asociace a okolnosti do značné míry irelevantní. Všichni Nizozemci, zakořenění v systému konvencí, zvyklostí a praktik spojených s cyklistikou, to vnímají jako samozřejmost. Chcete-li se někam dostat, jednoduše jedete na kole, jezdí na něm každý, nic jiného by vás ani nenapadlo. V nizozemských městech je jednotkou vzdálenosti cyklistická minuta, používaná dokonce v brožurách realitních makléřů. Historie byla zapomenuta, protože jízda na kole se stala druhou přirozeností.

* * *

Abychom si to zrekapitulovali, rozlišuji čtyři mechanismy při formování národního habitů: vzrůstající interdependenci, intenzifikaci těchto interdependencí, vertikální šíření norem a zkušeností a rostoucí národní identifikaci. Jejich prostřednictvím se pak obyvatelé jednoho státu stávají více podobnými a souběžně se stupňovaly rozdíly mezi nimi a jejich sousedy z okolních států. V druhé polovině 20. století dosáhl vrcholu proces směřující k silnějšímu národnímu habitů. Od té doby prošly západní státy paralelním procesem směřujícím ke slabšímu národnímu habitů. To činí mezinárodní komparativní studium komplexnějším a problematičtějším.

Proces rostoucí interdependence dále pokračuje. Zatímco dříve vedl k národní integraci, od města přes region až po národ, dnes vede k většímu množství propojení a dependencí za hranicemi národního státu. Globalizace znamená rostoucí interdependenci na

nadnárodní úrovni, stejně jako silnější povědomí o lidech za hranicemi a přizpůsobování se jim, zároveň i snižování národní závislosti [Guillén 2001; de Swaan 1995]. Instituce přestávají být spoutávány se státními hranicemi, jsou zapojeny do mezinárodních sítí a stále častěji svádí konkurenční boj s nadnárodními institucemi. Ve výsledku se dopad propojenosti a závislosti na národní úrovni stává méně výrazným, a tak se zároveň oslabuje druhý proces, intenzifikace národních závislostí [Wilterdink 1993; 2000].

Přestože se zvětšuje nadnárodní integrace, národní instituce zůstávají ústředním jádrem, zprostředkovateli a orientačními body pro mezinárodní kontakty [Guillén 2001; Sassen 2007]. Všimla jsem si toho při svém výzkumu televizního vysílání ve Francii, Itálii, Nizozemsku a Polsku [Kuipers 2008; 2011]. Americká televize je symbolem globalizace *par excellence*. Po celém světě zdobí trička tvář Barta Simpsona a dospívající si berou za vzor představitele seriálu *Přátelé*. Tato globální kultura má ale v každé zemi distinktivní národní ráz.

V průběhu 20. století nahradila televize noviny na pozici hlavního tvůrce pomyslných národních společenství. Nejprve se rozsah státem řízených televizních vysílání shodoval s územím vymezeným státními hranicemi. Celý národ tak sledoval stejné vysílání. Ale prostřednictvím tohoto silně národního média vstoupil do našich obývacích pokojů svět. Všude, dokonce i v komunistickém Polsku, byly americké programy součástí státem řízeného televizního vysílání a amerikanizace televize tak měla v každé zemi charakteristické národní tendence.

Rozdíly mezi národy v médiích, kulturních oblastech, státním zřízení a národním habitu byly reflektovány rovněž v televizním vysílání. Francouzský protekcionismus, centralismus a evropanství ostře kontrastuje, a to i dnes, s nizozemskou kulturní otevřeností a silnou orientací na Spojené státy americké. Ale francouzský protekcionismus není nic ve srovnání s uzavřeným polským režimem, který se až do roku 1989 snažil nepovolit nic, co přicházelo ze Západu, a dodnes je silně národně orientovaný. Tato regulovaná otevřenost Nizozemska je velmi odlišná i od italské neumírněné otevřenosti, která vydláždila cestu Berlusconiho uzurpaci mediálního pole. I v globalizaci, procesu, který často ve shodě s homogenizací probíhal v každé zemi odlišně, byla pozornost stále více upřena ven, za hranice, přičemž národní média byla čím dál tím více ukotvena v nadnárodních oblastech a institucích. Přesto však zůstaly státními institucemi se specifickým národním rázem. Nizozemské komerční kanály se stále velmi odlišují od těch francouzských, polských či italských, přestože všechny vysílají pod různými názvy *Kriminálku Las Vegas*. Další krok je ale teprve před námi, DVD ani internet nepotřebují státní instituce jako zprostředkovatele.

Národní stát není mrtev. Často jsou to právě státní instituce, které přináší, řídí a utváří globalizaci a které jí dodávají specifický národní charakter. Avšak stále více věcí, praktik, myšlenek, lidí a norem vstupuje do národa zvnějšku. Tak se „národní“ stává méně a méně ústředním v procesu utváření habitu.

* * *

Přistupuji k třetímu procesu, vertikálnímu šíření norem a jednání. To probíhá procesem pozvolného sestupování shora dolů, jenž je výsledkem vyšších aspirací a adaptací na normy společensky výše postavených, dále procesem institucionálního transferu toho, *jak se věci dělají a co má hodnotu*.

Zde dochází k zajímavé záležitosti. V posledních dekadách tento proces v mnoha zemích klopýtá či zpomaluje. Tradiční vertikální difúze nyní soupeří s dalšími způsoby, prostředky a směry přenosu. Jak na vrcholu, tak na nižších příčkách sociální hierarchie se lidé vzpírají představě, že některé normy a postupy jsou lepší nebo „vyšší“ než ostatní. Představa vertikálního transferu norem prostřednictvím organizovaných intervencí a civilizačních útoků byla zdiskreditována, v Nizozemsku snad ještě více než v ostatních státech.

V 60. a 70. letech proběhl v mnoha zemích proces silné, vzhůru směřující mobility, který způsobil obohacení a demokratizaci vkusu a stylu [Coulangeon – Lemel 2007; Van Eijk – Bargerman 2004; Janssen 2005; Warde – Wright – Gayo-Cal 2007; Wouters 2007]. Záležitosti, jimž se elita dříve vyhýbala nebo se je dokonce snažila zakázat a odstranit, se staly módou. Modré džíny, přízvuk, populární kultura či ženy nosící kalhoty, to všechno bylo nejednou možné.

Tyto nové styly a normy se překvapivě vysokou rychlostí rozšířily do všech vrstev společnosti. Je možné, že tato rychlá absorpce byla způsobena v té době nezvykle vysokou úrovní národní integrace, vyvrcholením národního habitu. Od té doby zůstaly normy vyšší vrstvy inkluzivnější, neformálnější a otevřenější. V kulturní sociologii bylo napsáno mnoho o nástupu tzv. kulturního všežravce vyznačujícího se nekultivovaným, nevybíravým a neintelektuálním stylem, zato však širokým eklektickým přehledem o vysoké kultuře a specifických formách masové kultury.⁹ Zároveň docházelo k procesu označeném Casem Woutersem [2007] jako *informalizace*. Tento vývoj souvisí s rozšiřováním egalitarismu a individualizace, což s sebou nese více prostoru pro formování života jedince bez tlaku společnosti a institucí. Neformální a rovnostářské ovzduší se rozšířilo velmi rychle, shora dolů, ve všech západních společnostech, ale s distinktivním národním rázem [Aupers et al. 2003; Beck – Beck-Gernsheim 2002; Halman et al. 2005; Houtman 2008; Wouters 2007]. Tento nový habitus je často charakterizován paradoxními termíny: „být sám sebou“ jako norma, spontaneita jako příkazání, společenský tlak na to být „volný“, dále individuální autenticita jako kolektivní ideál, povinnost být svobodný, konečně pak sebeaktualizace jako imperativ.

S touto novou společenskou atmosférou přichází rovněž vysoká citlivost na mocenské rozdíly a pocity nadřazenosti. Jsou-li si všichni lidé rovni a jsou-li sami sebou, tak nikdo není lepší než ostatní. Vyvyšování vlastního stylu, vkusu, norem, chování nebo preferencí nad ty ostatních se nehodí. Říkat druhým, co mají dělat či co je správné, je ještě nemístnější. Taková demonstrace moci vyvolává znepokojení a odpor.

Ze shora uvedeného vyplývá, že proces pozvolného sestupování shoda dolů slábne. Je těžké napodobovat elitu, jež je neformální, egalitářská a všem přístupná. Pro nezasvěcené může být téměř nemožné identifikovat atributy postavení, v případě potřeby bude navíc status zlehčován a vehementně popírán. Viděno zdola, neexistuje žádná potřeba či tlak přizpůsobit se vyšší vrstvě. Rozpačitost ze statusových rozdílů vytváří z vědomého předávání standardů, vzdělávání a civilizování, vyučování normám a hodnotám, komplikovanou záležitost. Vždyť na čem můžeme v této neformální době založit naši autoritu?

* * *

⁹ Termín zavedený Richardem Petersonem [Peterson – Kern 1996]. Existuje bohatá literatura věnovaná existenci, významu, implikacím a národním variacím kulturního všežravce [srov. Coulangeon – Lemel 2007; Van Eijk 2000; Van Eijk – Bargerman 2004; Van Eijk – Knulst 2005; Warde – Wright – Gayo-Cal 2007; 2008].

Co to všechno znamená pro formování národního habitu? V minulosti připomínala struktura společností stratifikovanou síť s ostře definovanými hranicemi. Nyní jde spíše o hromadu neobratně navršeného nádobí. Vertikální vztahy jsou neuspořádané, krajní hranice jsou propustné a vztah mezi vrstvami je někdy vrtkavý.¹⁰ Tento rozpad tradičního, vertikálního a patriarchálního národního státu s sebou přináší i riziko zvětšující se vzdálenosti mezi společenskými třídami.

Rovnostářství není to samé co rovnost a neformální, egalitářské ovzduší nerovnost neukončilo, jen ji zastínilo.¹¹ V důsledku této zastřené statusové politiky ochabuje jeden z hlavních motorů formování národního habitu, tedy proces pozvolného pronikání shora dolů. Podobnosti mezi společenskými vrstvami se tak zmenšují, což ale vede ke zvětšující se vzdálenosti mezi vyšší a nižší vrstvou.

Může to znít překvapivě. Neznamenal snad úpadek hierarchických vztahů osvobození se od svazujících patriarchálních vazeb staromódního národního státu? Nedal více prostoru pro stanovení následování vlastních norem? Přitom neformální, rovnostářské kódy vedly k nenápadnějším formám výlučnosti. I když v principu jsou si všechny vkusy rovnocenné a každý je neformální, tak ne všechny neformálnosti vykazují rovnost. Neformálnost akademiků na večírku, a to i když se připozdívá, i když se vypilo mnoho vína a i když někdo, samozřejmě trochu strnule a rozpačitě, tančí, tak stále to není ta samá neformálnost jako na večírku stavebních dělníků nebo hostesek.

Zdola, pro nezasevěné, může být tento rozdíl obtížně postižitelný. I nižší sociální vrstva tak dnes zastává názor, že žádný vkus, norma nebo praktika není lepší než ostatní. Na první pohled se zdá, že nemají potřebu adaptovat se na standardy a styly výše postavených, mocenská vzdálenost se zdá jako malá a normou se stává „být sám sebou“. Poskytuje to jen malou příležitost pro pocity studu či úzkosti ohledně vlastního jednání a preferencí.

Plně jsem si tuto skutečnost uvědomila během mého doktorandského výzkumu vtipů [2006a; 2006b], při němž jsem našla výrazné třídní rozdíly ve smyslu pro humor. Mezi méně vzdělanými jsem se však neseťkala se statusovou úzkostí či nejistotou týkající se jejich vlastního vkusu. Spíše než aby záviděli, tak litovali ony formální, nudné a v jejich očích fádní absolventy univerzit. Nejprve jsem si myslela, že to má co do činění s humorem,

¹⁰ To neznamená, že mezi sociálními vrstvami není v současnosti žádný vztah či že mezi nimi neprobíhá výměna. Nejde o hromadu nádobí, ale spíše o polici s jedním hrníčkem tady, talířkem tam, a vše navíc s odlišným vzorem. Tento model společnosti je základním pilířem Maffesoliho [1996] práce o neotribalismu a marketingovém studiu pracujícím s jasně oddělenými „lifestylovými skupinami“, které vyznávají odlišné hodnoty.

¹¹ Zvětšující se sociální distance ve smyslu zmenšující se podobnosti nemusí bezpodmínečně vést k větší nerovnosti manifestující se v nerovném přístupu ke zdrojům. Sociální distance projevovaná v životním stylu a kulturních rozdílech a omezená vzájemná výměna a adaptace není to samé jako nerovnováha v sociálních a ekonomických příležitostech a nemusí k ní nutně vést. Otázka, za jakých podmínek jsou sociální rozdíly přeměněny v rozdíly mocenské, je důležitým sociologickým problémem vyžadujícím podrobnější studium a analýzu, a to zejména ve světle nedávného vývoje. Je docela možné, že zvětšující se distance jdou ruku v ruce s větší ekonomickou a sociální nerovností (což ale není předmětem této přednášky). Sociální nerovnost se v západních státech zvyšuje, a to po dlouhém období jejího snižování [Goesling 2001]. Za příčinu této rostoucí polarizace je často pokládána zvětšující se globalizace [viz Brune – Garret 2005; Dollar 2005; Harjes 2007]. To je dnes hlavním úkolem pro sociologii figurací. Elias v knize *O procesu civilizace* stanovil, že rostoucí interdependence a integrace povedou k větší rovnosti. Nico Wilterdink [1993; 2000] zase navrhl, že větší integrace na nadnárodní úrovni povede k menší integraci na úrovni národní, což by tak vysvětlilo rostoucí nerovnost v rámci států. Stephen Mennell [2007: 256] přišel v nedávné době s myšlenkou, že ke zmenšování mocenských rozdílností způsobeného prodlužováním interdependencí dochází pouze v rámci soupeřících států, což je tendence v současnosti podkopávaná globalizací.

doménou velmi vzdálenou od oficiálních směrnic a institucí, ale nyní, s více zkušenostmi s výzkumy, jsem přesvědčena, že se jedná o obecnější fenomén jak v Nizozemsku, tak i jinde, tj. že potřeba vzestupné adaptace je málokdy pocítována, lidé jsou spokojeni, ba dokonce pyšní na své vlastní normy, styl a vkus.¹²

Neznamená to, že by statusové rozdíly vymizely. Dnes se status vyjadřuje nenápadným, téměř zavádějícím způsobem. Vezměme si například vkus kulturního všežravce. Pokud profesor, politik a kněz milují fotbal, detektivky a populární hudbu, zdá se, že je vše dovoleno. Přesto existují nenápadné rozdíly. Člověk může mít rád tu „správnou“ nebo „špatnou“ populární kulturu tím „správným“ nebo „špatným“ způsobem. Sociální hranice tak nadále zůstávají netknuté.

Lidé na nejvyšší příčce v sociální hierarchii mají často lepší přehled o této společenské dynamice. Rozpačitost ze statusových rozdílů a pocitů nadřazenosti dělají třídní a statusové rozdíly stále více nepřijemnými a důsledkem této rozpačitosti je stranění se společností. Jak napsal Joop Goudsblom [1998: 108], „být tím podřadným bylo vždy bolestivé, nyní je bolestivé i být tím nadřazeným“.

Národní stát se vším svým patrilinearismem a hierarchií přinesl vzájemnou adaptaci mezi sociálními vrstvami. Identifikace se stala silnější, protože lidé mají sklon mít rádi ty, kteří jsou jako oni. Byla tak podpořena společenská solidarita, zodpovědnost a emancipační úsilí.¹³ Zvětšující se rozdíly vedou naopak ke zvětšujícím se vzdálenostem. Toto vzdalování vyšší a nižší společenské třídy potvrdil i můj vlastní výzkum, stejně jako další nedávné studie.¹⁴

Globalizace tento proces posiluje. Některé skupiny, zejména ty bohatší a vzdělanější, jsou stále více internacionální, zatímco ty méně vzdělané a bohaté se orientují spíše národně a lokálně.¹⁵ Tak se vyvine kosmopolitní vyšší vrstva napodobující a směřující k normám a jednání nadnárodního pole. V tomto případě sehrává stále větší roli onen mechanismus pozvolného sestupování shora dolů, přičemž platí, že na globální úrovni *shora dolů* často znamená *z centra na periferii* [Kuipers – de Kloet 2009].

¹² Viz Van den Haak [2009].

¹³ Egalitářský a individualistický étos je zjevně blízký myšlence meritokracie. Autor tohoto termínu, Michael Young, poznamenal, že navzdory implikacím emancipace a rovného přístupu by meritokracie zvýšila sociální distance, které navíc tato ideologie legitimizuje [Young 1994 (1958)].

¹⁴ Viz např. práce Petera Achterberga, Dicka Houtmana a jejich kolegů [Achterberg 2008; Houtman 2008; Houtman – Achterberg – Derks 2008]. Dva dny před touto přednáškou, 9. června 2010 proběhly v Nizozemsku všeobecné volby, které znamenaly fragmentaci politické scény a drtivé volební vítězství populistické protiimigrační strany. Výsledek voleb byl také interpretován jako znamení rostoucího se vzdalování lokálně a národně orientovaných či kosmopolitních voličů. Toto rozdělení je sice postaveno na vzdělání a příjmu, ale tyto kategorie se ne zcela překrývají.

¹⁵ „Kosmopolitismus“ je poslední dobou v módě, a to jak u akademiků, tak i u vlivných učovatelů trendů [Florida 2002; Vertovec – Cohen 2002; Yeoh 2004]. Většina akademické diskuse se zabývá kosmopolitismem jako normativní a etickou kategorií, což je patrné např. v debatách o nových formách občanství v době rostoucí globalizace nebo o nové post-národní sociologii [viz Beck – Sznaider 2010]. Slibnější výzkumný směr s ním pracuje v neutrálnějším, deskriptivním smyslu, kdy rozdělení lidí na místní a světoobčany odkazuje k tomu, kde se nachází jejich hlavní vazby a dependence, zda na úrovni lokální nebo zda mají větší, třeba i nadnárodní, dosah [Hannerz 1990; Calhoun 2002; Kuipers – de Kloet 2009; Woodward et al. 2008]. Důležitost kosmopolitní skupiny vzrostla v posledních dekáдах všude ve světě. Kosmopolitismus je tak novou formou kapitálu či zdroje, který se projevuje nadnárodními vazbami a ovládnutím odlišného kulturního stylu a jazyka [viz Weenink 2007; 2008]. Konceptualizace kosmopolitismu jako formy kapitálu je kompatibilní s informacemi o kulturním všežravci [Lizardo 2005], jehož vkus implikuje velkorysý, eklektický a tolerantní styl a schopnost ocenit různorodé kulturní formy různého původu [viz Bryson 1996].

Dále si vezmeme za příklad jazykovou politiku, tradiční a jednoznačně národní záležitost. Angličtina se dnes stává akademickým i vyučovacím jazykem po celé Evropě, v Nizozemsku snad ještě častěji než v ostatních státech [viz *De Swaan 2002*]. Jedná se o výsledek adaptace vysoko aspirující národní elity na nadnárodní měřítko, která ale uvnitř státu zvětšuje sociální distancce. Představte si, že bych pronesla svoji inaugurační přednášku v angličtině, což za deset let bude bezpochyby zcela něco běžného. Určitě by to bylo velmi kosmopolitní (a ušetřilo by mi to práci s jejím následným překladem), zároveň by to ale byl silný signál pro rodilé Nizozemce nemluvící anglicky, pro starší nebo méně vzdělané, a obzvláště pro migranty a jejich potomky, kteří jsou dnes pod velkým tlakem naučit se jazyk, jež elita stále častěji posílá na odpis.

* * *

Konečně se dostáváme ke čtvrtému procesu, k formování národního habitu vytvářením pocitu *my*. Kvůli rostoucí diverzitě a sociální distanci jsou symboly, příběhy a rituály poutající národ ohroženy ztrátou své samozřejmosti a obavy ze ztráty národní identity jsou v celé Evropě předmětem prudkých debat. Nemyslím si, že by to bylo způsobeno výhradně migrací a globalizací, ale že jde rovněž o důsledek vnitřního národního vývoje.

Národní identifikace se často stává vedlejším produktem národní integrace, avšak podobnost a identifikace nenastanou automaticky. Již jsem zmínila Spojené státy americké, různorodý stát díky své historii migrace, ale také díky neexistenci národní elity schopné určit národní standard [Mennell 2007]. Namísto toho podporovaly tvorbu národní identity silné příběhy, rituály a symboly, na něž Evropané často pohlíží s určitým posměchem. Plamenné debaty probíhající v Evropě ukazují, navzdory své ostrosti, obrodu pátrání po nových symbolech, příbězích a rituálech v době, kdy samozřejmé orientační body na vrcholu společností zmizely.

Neformální egalitářské ovzduší přichází s novým, komplikovaným požadavkem na národní symbolismus. Samotný pojem nacionalismus představuje přeci jen choulostivý výraz skupinové nadřazenosti, kosmopolitní vrstvy ho často raději popírají nebo ignorují. Informalizace tak často dává těžké a protřečící si úkoly nositelům národního symbolismu a vypravěčům *národního příběhu*, a sice personifikaci individuálního statusu a skupinové nadřazenosti takovým způsobem, který je autentický, neformální a rovnostářský. Po třech generacích královen jezdících na kole tak mají Nizozemci najednou prince, jenž ze zásady odmítá nosit kravatu (což veřejně demonstroval jejím rozstřížením), dědice trůnu milujícího sporty, bruslení a pivo, dále ministerského předsedu vyznávajícího se z lásky k závodním autům, konečně pak vicepremiéra nadšeně blogujícího o kýčovitě hudební skupině 80. let *Spandau Ballet* a evropského prezidenta, který píše haiku a fandí RSC Anderlecht.¹⁶

¹⁶ *Princ manžel odmítající nosit kravatu*. [online]. Dostupné z: <http://nos.nl/archief/2002/prins_claus/index_2.html?paginas/biografie/stropdas.html~output> [10. srpna 2010]; <<http://nos.nl/video/5245-wille-malexander-rijdt-de-elfsteden-tocht-1986.html>> [10. 8. 2010]. *Záliby dědice trůnu Willema Alexandra*. [online]. Dostupné z: <<http://www.elsevier.nl/web/Biografieen/Het-Koninklijk-Huis/255121/Prins-WillemAlexander.htm>> [10. 8. 2010]. *Ministerský předseda mající v oblíbě závodní auta*. [online]. Dostupné z: <<http://www.elsevier.nl/web/10231298/Nieuws/Wetenschap/Rutte-Dienstauto-Balkenende-moet-elektrisch-zijn.htm>> [10. 8. 2010]. *Bývalý blogující vicepremiér*. [online]. Dostupné z: <<http://www.pvda.nl/politici/politici/wouterbos>>

Kulturní demokratizace také nabízí nové možnosti národní soudržnosti. Lisbet van Zoonen [2005] přesvědčivě ukázala, že populární kultura, ze které se těší a konzumují ji široké vrstvy společnosti, tuto soudržnost podporuje. Když se sporty stanou respektovanými, tak může fotbal sloužit jako maják a poutající síla občanství, spojující vzdělané i méně vzdělané, muže i ženy. Podobnost není jediným zdrojem identifikace, sdílené pradávne dědictví není jedinou cestou k uznání, což lidé v přistěhovaleckých společnostech zjevně celou dobu věděli.

* * *

Procesy vedoucí k větší podobnosti obyvatel jedné země nevymizely, ale byly oslabeny a soupeří s dalšími sociálními procesy a ve výsledku tak vzrostla diverzita v rámci států. S uvolňováním uspořádané hierarchické struktury se zvětšují sociální rozdíly a zároveň si jsou obyvatelé odlišných států více podobní. Stále méně věcí, jako nizozemské jízdní kolo, tak končí opravdu na státních hranicích.

To mě přivádí zpět k otázce, kterou jsem si položila na začátku: co porovnáváme, porovnáváme-li státy? Polemizovala jsem nejprve, že tato otázka není pokládána dostatečně často v komparativním společenskovědním výzkumu a poté, že porovnávání států je komplexní a problematičké, neboť obyvatelé stejného státu se čím dál tím méně podobají. Otázka vývoje a perzistence národního habitu nastoluje metodologický, konceptuální a teoretický problém, ale i záležitost politickou a morální. Národní stát se vším svým paternalismem, hierarchií a fixními hranicemi přináší také sociální kohezi a výměnu, solidaritu a emancipaci.

Nejprve se věnujme otázce metodologie a konceptualizace, tedy tomu, jak výzkum provést. Stát již nemůže sloužit coby automatická a samozřejmá jednotka analýzy, a to ani při výzkumech jednoho státu, ani v komparativních studiích. Role *národního* se stala empirickým problémem závislejícím na tom, co a kde je studováno. Některé státy jsou více národní, více orientované dovnitř, homogenní a integrovanější než jiné.

Kromě národně orientovaného a mezinárodního komparativního výzkumu potřebujeme také častější a lepší výzkum nadnárodního, tedy fenoménu a procesů probíhajících v několika státech najednou. V posledních dekáдах byla provedena důležitá práce v této oblasti zejména v antropologii a v mediálních studiích.¹⁷ Takový nadnárodní výzkum začíná polem, skupinou, fenoménem nebo problémem a sleduje jej v různých státech a institucionálních prostředích.

Můj výzkum amerických televizních programů v Evropě byl inspirován tímto přístupem a podobným způsobem je postaven i můj nový projekt o měřítcích krásy v nadnárodním modelingovém průmyslu, přičemž oba projekty mají zřetelně procesuální charakter.¹⁸ Pro sledování a zachycení právě onoho nadnárodního postihují změny a interdependence napříč sociálními poli a národy. Výzkum tohoto typu nemůže být statický nebo atomistický, neboť nadnárodní znamená propojení, změnu a vzájemnou adaptaci.

/BosBlog/2009/Zondag+1+november.html> [10. 8. 2010]. *Záliby Van Rompuye*. [online]. Dostupné z: <<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Europese-Unie/251377/Herman-Van-Rompuy-1.htm>> [10. 8. 2010].

¹⁷ Viz např. Appadurai [1996]; Hannerz [1996; 2003]; Lash – Lury [2007]; Marcus [1995]; Wimmer – Glick-Schiller [2002]. Pro detailnější diskusi viz Kuipers – de Kloet [2009].

¹⁸ Viz <www.giselinde.nl/erc_abstract.pdf>.

Rostoucí diverzita, slábnutí difúze shora dolů a uvolňování struktury národního státu nám nabízí další otázku: jak sociální difúze a přenos v těchto dnech probíhá? Ke komu se lidé obracují pro inspiraci? Proti komu se bouří? Odkud získávají vkus, styl a normy? Určitě ne tak, jak nabízí rovnostářské ovzduší, od nás samých. Rozdíl se ukazuje větší než dříve, ale náš referenční rámec stále pramení z našeho sociálního prostředí.

Jednoduchý, ale mocný mechanismus vertikální difúze nyní soupeří s dalšími formami přenosu, jež probíhají různými způsoby, směry a prostřednictvím různých médií. Média jsou stále centrálnější v předávání norem, postupů, vkusu a stylu. Od novin a televize po hry a internet se stala důležitým zdrojem vyjadřování a identifikace, koheze a exkluze, orientace a klamu. Tradiční sociální vědy předaly studium médií novým, specializovanějším oborům a zdá se, že se jim částečně ulevilo, že se touto problematikou nemusí zabývat. Média jsou ale příliš důležitá na to, aby byla ponechána jen mediálním nebo komunikačním studiím. Zaujala místo v srdci všech procesů a fenoménů studovaných sociálními vědci, a proto si zaslouží centrální místo i v sociálněvědním výzkumu a výuce.

Média představují důležitý orientační bod při utváření našeho stylu, vkusu a norem. Pohánějí aspirace a imitaci, pocity nadřazenosti k níže postaveným, odpor a odlišení. Můj vlastní výzkum o nadnárodních médiích, televizi, internetu, filmu či modelingovém průmyslu se zabývá primárně procesy formování vkusu a jeho rozšiřování v nadnárodním prostoru. Nastolují otázky: jak jsou měřítka „zábavného“ a „krásného“ utvářena a šířena prostřednictvím médií? Jak tento přenos funguje u různých národů a v různých prostředích? V nadnárodní populární kultuře se skrývají měřítka vkusu a stylu, stejně jako představy o dobrém a špatném, tedy jak se chovat, co dělá z člověka dobrou osobu a co má hodnotu.

Mezi difúzí prostřednictvím médií a tradičními formami přenosu jsou ale důležité rozdíly. Mediální přenos je virtuálnější a (stále ještě) převážně jednostranný. Média poskytují zdroje a modely pro imitaci, distinkci a revoltu, ale bez doprovodného procesu vzájemné adaptace, který je nedílnou součástí běžné spontánní interakce. Dalším rozdílem je fragmentace médií [Ang 1996]. Široký výběr mediálních produktů představuje lidem pestrú škálu norem, v nichž si musí každý najít svou vlastní cestu, a kde může nalézt mnoho úpatí a vrcholů, ke kterým může vzhlížet.

Mediální logika se navíc primárně orientuje na publikum, tedy na snahu dát lidem to, co chtějí. Přenos mediální cestou tak zahrnuje komplikovanou smyčku, neboť lidé nedělají to, co považují za dobré, krásné nebo správné, ale činí to, o čem jsou přesvědčeni, že považují za dobré, krásné a správné ostatní. K tomu dochází také v každodenním životě, zejména v komerčních a obchodních interakcích, což je ale méně běžné, a navíc je obtížné to trvale udržet. Lidé pracující v médiích často stanovují přísnou hranici mezi normami publika a svými vlastními, které ale předávají prostřednictvím své práce.

Shora uvedené úvahy mne přivádějí ke třetí a poslední otázce, jež se v této analýze nabízí: v jakém vztahu se nacházejí tyto nové vzorce kulturního a sociálního přenosu k sociální nerovnosti? Hodí se dodat, že v mnoha západních státech se zvětšují sociální distance. Zároveň rozličnější vzorce přenosu, neformálnější a rovnostářské normy a slábnoucí vliv národního státu vytvářejí nové zdroje moci a nové formy nerovnosti.

Nerovnost považuji za nejdůležitější sociologické prizma. Všechny společenské fenomény se stanou pochopitelnějšími, zeptáme-li se, v jakém jsou vztahu k nerovnému přístupu ke zdrojům. Sociální nerovnost neznamená pouze konflikt, exkluzi nebo symbolické

násilí. Viděli jsme zde, že nerovnost jako zdroj společenské dynamiky a inovace může být produktivní. Dokonce může být, ačkoli se to může v naší rovnostářské době zdát vyloučené, zdrojem koheze, emancipace a zodpovědnosti, paternalistických hodnot, které dnes působí poněkud zastarale.

Sociální procesy, jež jsem zde stručně charakterizovala, vedou k novým formám nerovnosti. Objevuje se nové sociální členění, jež vstupuje do přímého vztahu k myšlence národního státu. Zvětšující se vzdálenost mezi společenskými vrstvami ustanovuje hranici mezi národně orientovanými *místními* a mezinárodně orientovanými *světoobčany* [Hannerz 1990]. Tato skupina, nejsilněji přijímovší neformální a rovnostářský étos, často shlíží spatra na *národní* a nejvíce si je podobná napříč státy a rovněž je nejjzdálenější národnímu habitu.

Stále více měst staví rozsáhlé sítě cyklostezek, aby přilákala tuto novou, kosmopolitní a kreativní třídu. Od Paříže po Toronto, od Říma po Krakov a od Bostonu po Peking jsou zaváděny systémy sdílení kol, tedy současná verze tzv. bílého cyklistického plánu navrženého roku 1965 hnutím *Provo* v Amsterdamu.

Mezinárodním symbolem, sdíleným koníčkem a důležitým politickým a sociálním projektem této kosmopolitní, egalitářské, ekologicky smýšlející a zcela neformální vrstvy, je symbol vyjadřující postavení bez okázalosti, moc bez jejího připuštění, symbol, který Nizozemci znají již dlouho – jízdní kolo.

*Inaugurační přednášku,
pronesenou 11. června 2010 na Erasmus University Rotterdam,
z anglického jazyka přeložila Barbora Závodská.*

Literatura

- Achterberg, Peter [2006]. Class voting in the new political culture: economic, cultural and environmental voting in 20 western countries. *International Sociology* 21 (2006), No. 2, s. 237–61.
- Anderson, Benedict [1985]. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Ang, Ien [1996]. *Living Room Wars: Rethinking Media Audiences for a Postmodern World*. London: Routledge.
- Appadurai, Arjun [1996]. *Modernity at Large*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Aupers, Stef – Houtman, Dick – Tak, Inge van der [2003]. Gewoon worden wie je bent: Over authenticiteit en antiinstitutionalisme. *Sociologische Gids* 50 (2003), No. 2, s. 203–233.
- Bassett, David – Pucher, John – Buehler, Ralph – Thompson, Dixie – Crouter, Scott [2008]. Walking, cycling, and obesity rates in Europe, North America, and Australia. *Journal of Physical Activity and Health* 5 (2008), s. 795–814.
- Beck, Ulrich – Beck-Gernsheim, Elisabeth [2002]. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage.
- Beck, Ulrich – Sznaider, Nathan [2010]. Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda. *British Journal of Sociology* 61 (2010), s. 381–403.
- Bourdieu, Pierre [1979]. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brune, Nancy and Geoffrey Garrett [2005]. The globalization Rorschach test: international economic integration, inequality, and the role of government. *Annual Review of Political Science* 8 (2005), s. 399–423.
- Bryson, Bethany [1996]. "Anything but Heavy Metal ...": symbolic exclusion and musical dislikes. *American Sociological Review* 61 (1996), No. 5, s. 884–899.

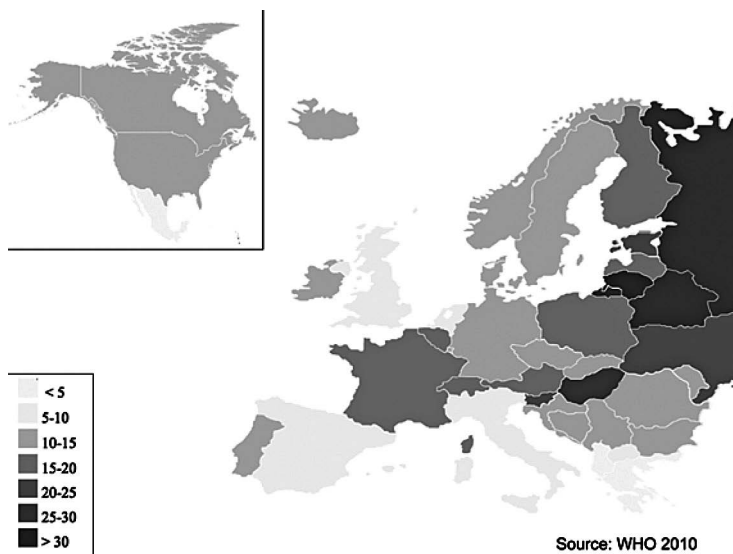
- Calhoun, Craig [2002]. The class consciousness of frequent travellers: towards a critique of actually existing cosmopolitanism. In: Vertovec, Steven – Cohen, Robin (eds.). *Conceiving Cosmopolitanism: Theory, Context and Practice*. Oxford: Oxford University Press, s. 86–109.
- Coulangeon, Philippe – Lemel, Yannick [2007]. Is Distinction really outdated? Questioning the meaning of the omnivorization of musical taste in contemporary France. *Poetics* 35 (2007), No. 2–3, s. 93–111.
- Dollar, David [2005]. Globalization, poverty, and inequality. *The World Bank Research Observer* 20 (2005), No. 2, s. 145–175.
- Durkheim, Emile [1951 (1897)]. *Suicide: A Study in Sociology*. New York: Free Press
- Eijck, Koen van [2000]. Social differentiation in musical taste patterns. *Social Forces* 79 (2000), No. 3, s. 1163–1185.
- Eijck, Koen van – Bargeman, Bertine [2004]. The changing impact of social background on lifestyle: “culturalization” instead of individualization?. *Poetics* 32 (2004), No. 6, s. 447–469.
- Eijck, Koen van – Knulst, Wim [2005]. No more need for snobbism: highbrow cultural participation in a taste democracy. *European Sociological Review* 21 (2005), No. 5, s. 513–528.
- Elias, Norbert [1996 (1989)]. *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus*. Cambridge: Polity.
- Elias, Norbert [2000 (1939)]. *The Civilizing Process. Psychogenetic and Sociogenetic Investigations*. Rev. edn. Oxford: Blackwell.
- Fallers, Lloyd A. [1954] A Note on the Trickle Effect. *Public Opinion Quarterly* 18 (1954), No. 3, s. 314–321.
- Florida, Richard [2002]. *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Goesling, Brian [2001]. Changing income inequalities within and between nations: new evidence. *American Sociological Review* 66 (2001), No. 5, s. 745–761.
- Goudsblom, Johan [1967]. *Dutch Society*. New York: Random House.
- Goudsblom, Johan [1988]. De Nederlandse samenleving in ontwikkelingsperspectief. In: *Taal en sociale werkelijkheid*. Amsterdam: Meulenhoff, s. 30–68.
- Goudsblom, Johan [1997]. *Het regime van de tijd*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Goudsblom, Johan [1998]. *Reserves*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Guillén, Mauro [2001]. Is globalization civilizing, destructive, or feeble? A critique of five key debates in the social science literature. *Annual Review of Sociology* 27 (2001), s. 235–260.
- Haak, Marcel van den [2009]. “Cultuurbarbaren, welkom!” Het verheffingsdiscours in het tv-programma cultuurshake. In: Aerts, Monique – Haak, Marcel van den (eds.). *Popvirus: Popularisering van religie en cultuur*. Amsterdam: Aksant, s. 103–124.
- Halman, Loek – Luijkx, Ruud – Zundert, Marga van [2005]. *Atlas of European Values*. Leiden: Brill.
- Hannerz, Ulf [1990]. Cosmopolitans and locals in world culture. *Theory, Culture and Society* 7 (1990), s. 237–251.
- Hannerz, Ulf [2003]. Being there ... and there ... and there! Reflections on multi-sited ethnography. *Ethnography* 4 (2003), No. 2, s. 201–216.
- Harjes, Thomas [2007]. *Globalization and Income Inequality: A European Perspective*. IMF Working Paper. New York: International Monetary Fund.
- Hofstede, Geert [2001]. *Culture’s Consequences: Comparing Behaviors, Institutions, and Organizations across Nations*. 2nd rev. edn. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hoogenboom, Marcel [2004]. *Standenstrijd en zekerheid: Een geschiedenis van oude orde en sociale zorg in Nederland*. Amsterdam: Boom.
- Houtman, Dick [2008]. *Op jacht naar de echte werkelijkheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Houtman, Dick – Achterberg, Peter – Derks, Anton [2008]. *Farewell to the Leftist Working Class*. New Brunswick: Transaction.
- Janssen, Susanne [2005]. Het soortelijk gewicht van kunst in een open samenleving. *Sociologie* 1 (2005), No. 3, s. 292–315.
- Janssen, Susanne – Kuipers, Giselinde – Verboord, Marc [2008]. Cultural globalization and arts journalism: the international orientation of arts and culture coverage in American, Dutch, French, and German newspapers, 1955–2005. *American Sociological Review* 73 (2008), No. 5, s. 719–740.
- Kennedy, James [1995]. *Nieuw Babylon in aanbonw*. Amsterdam: Boom.

- Kloet, Jeroen de – Kuipers, Giselinde [2007]. Spirituality and fan culture around the The Lord of the Rings trilogy. *Fabula: Journal of Folktale Research* 48 (2007), No. 3–4, s. 300–319.
- Knippenberg, Hans – Pater, Ben de [2005]. *De eenwording van Nederland: Schaalvergroting en integratie sinds 1800*. Amsterdam: SUN.
- Kuipers, Giselinde [2006a]. *Good Humor, Bad Taste: A Sociology of the Joke*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Kuipers, Giselinde [2006b]. Television and taste hierarchy: the case of Dutch television comedy. *Media, Culture and Society* 28 (2006b), No. 3, s. 359–378.
- Kuipers, Giselinde [2008]. De VS in Europese huiskamers: Nationale medialandschappen en Amerikaanse televisieprogramma's in vier Europese landen. *Sociologie* 4 (2008), No. 2–3, s. 68–88.
- Kuipers, Giselinde [2011]. Cultural globalization as the emergence of a transnational cultural field: Transnational television and national media landscapes in four European countries. *American Behavioral Scientist* 55 (2011), No. 5, s. 541–557.
- Kuipers, Giselinde – Kloet, Jeroen de [2009]. Banal cosmopolitanism and The Lord of the Rings: the limited role of national differences in global media consumption. *Poetics* 37 (2009), No. 2, s. 99–118.
- Lamont, Michèle [1992]. *Money, Morals and Manners*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lamont, Michèle – Thevenot, Laurent (eds.) [2000]. *Rethinking Comparative Cultural Sociology: Repertoires of Evaluation in France and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lash, Scott – Lury, Celia [2007]. *Global Culture Industry: The Mediation of Things*. Cambridge: Polity.
- Lechner, Frank [2007]. *The Netherlands: Globalization and National Identity*. London: Taylor & Francis.
- Lizardo, Omar [2005]. Can cultural capital theory be reconsidered in the light of world polity institutionalism? Evidence from Spain. *Poetics* 33 (2005), No. 2, s. 81–110.
- Maffesoli, Michel [1996]. *Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London: Sage.
- Marcus, George [1995]. Ethnography in/of the World System: the emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24 (1995), s. 95–117.
- McSweeney, Brendan [2002]. A triumph of faith – a failure of analysis: Hofstede's model of national cultural differences and their consequences. *Human Relations* 55 (2002), s. 89–118.
- Mennell, Stephen [2007]. *The American Civilizing Process*. Cambridge: Polity.
- Merton, Robert K. [1968]. *Social Theory and Social Structure*. Rev. edn. New York: Free Press.
- Mitzman, Arthur [1987]. The civilizing offensive: mentalities, high culture and individual psyches. *Journal of Social History* 20 (1987), No. 4, s. 663–668.
- Petersen, Richard – Kern, R. [1996]. Changing highbrow taste: from snob to omnivore. *American Sociological Review* 61 (1996), s. 900–907.
- Saramago, José [2008]. *Death With Interruptions*. London: Harvill Secker.
- Sassen, Saskia [2007]. *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*. Princeton: Princeton University Press.
- Simmel, Georg [1905]. *Philosophie der Mode*. Berlin: Pan-Verlag.
- Swaan, Abram de [1988]. *In Care of the State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the United States in the Modern Era*. Cambridge: Polity.
- Swaan, Abram de [1995]. Widening circles of identification: emotional concerns in sociogenetic perspective. *Theory, Culture and Society* 12 (1995), No. 2, s. 20–45.
- Swaan, Abram de [2002]. *Words of the World: The Global Language System*. Cambridge: Polity.
- Steinmetz, George [1999]. Culture and the state. In: Steinmetz, George (ed.). *State/Culture: State Formation after the Cultural Turn*. Ithaca: Cornell University Press, s. 1–50.
- Tilly, Charles [1992]. *Coercion, Capital and European States, AD 990–1990*. Malden, MA: Blackwell.
- Tilly, Charles [1994]. States and nationalism in Europe, 1492–1992. *Theory and Society* 23 (1994), No. 1, s. 131–146.
- Veenhoven, Ruut [1990]. Quality-of-Life in Individualistic society: a comparison of 43 nations in the early 1990s. *Social Indicators Research* 48 (1990), No. 2, s. 157–186.
- Veenhoven, Ruut [2006]. Rising happiness in nations, 1946–2004: A reply to Easterlin. *Social Indicators Research* 79 (2006), s. 421–436.
- Veenhoven, Ruut [2010]. World database of happiness, collection happiness in nations. [online]. Dostupné z <<http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>> [25. 5. 2010].

- Velde, Henk te [1992]. *Gemeenschapszin en plichtsbefef: Liberalisme en nationalisme in Nederland, 1870–1918*. Den Haag: SDU.
- Vertovec, Steven – Cohen, Robin [2002]. Introduction: conceiving cosmopolitanism. In: Vertovec, Steven – Cohen, Robin (eds.). *Conceiving Cosmopolitanism: Theory, Context and Practice*. Oxford: Oxford University Press, s. 1–24.
- Warde, Alan – Wright, David – Gayo-Cal, Modesto [2007]. Understanding cultural omnivorousness: or, the myth of the cultural omnivore. *Cultural Sociology* 1 (2007), No. 2, s. 143–164.
- Warde, Alan – Wright, David – Gayo-Cal, Modesto [2008]. The omnivorous orientation in the UK. *Poetics* 36 (2008), No. 2–3, s. 148–165.
- Weber, Eugen [1977]. *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France*. London: Chatto & Windus.
- Weber, Max [1978 (1920)]. *Economy and Society*. 2 vols. Berkeley, CA: University of California Press.
- Weenink, Don [2007]. Cosmopolitan and established resources in the education arena. *International Sociology* 22 (2007), No. 4, s. 492–516.
- Weenink, Don [2008]. Cosmopolitanism as form of capital: parents preparing their children for a globalizing world. *Sociology* 22 (2008), No. 6, s. 1089–1106.
- Wimmer, Andreas – Glick-Schiller, Nina [2002]. Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration, and the social sciences. *Global Networks* 2 (2002), No. 4, s. 301–334.
- Wilterdink, Nico [1993]. Ongelijkheid en interdependentie. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 20 (1993), No. 2, s. 3–42.
- Wilterdink, Nico [1994]. Images of national character. *Society* 32 (1994), No. 1, s. 43–51.
- Wilterdink, Nico [2000]. The Internationalization of capital and trends in income inequality in Western societies. In: Kalb, Don – Land, Marco van der – Staring, Richard – Steenbergen, Bart van – Wilterdink, Nico (eds.). *The Ends of Globalization: Bringing Society Back In*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, s. 187–202.
- Woodward, Ian – Skrbis, Zlatko – Bean, Clive [2008]. Attitudes towards globalization and cosmopolitanism: cultural diversity, personal consumption and the national economy. *British Journal of Sociology* 59 (2008), No. 2, s. 207–226.
- Wouters, Cas [2007]. *Informalization: Manners and Emotions since 1890*. London: Sage.
- World Bank [2010]. World Databank: Health Nutrition and Population Statistics. [online]. Dostupné z: <<http://data.worldbank.org/data-catalog/health-nutrition-population-statistics>> [26. 5. 2010].
- World Health Organization [2010]. Suicide Prevention: Country Reports and Charts Available. [online]. Dostupné z: <http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/country_reports/en/index.html> [22. 5. 2010].
- Yeoh, Brenda [2004]. Cosmopolitanism and its exclusions in Singapore. *Urban Studies* 41 (2004), No. 12, s. 2431–2445.
- Young, Michael [1994 (1958)]. *The Rise of the Meritocracy*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Van Zoonen, Liesbet [2005]. *Entertaining the Citizen: When Politics and Popular Culture Converge*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Giselinde Kuipers působí jako profesorka kulturní sociologie na University of Amsterdam. Publikovala několik studií či monografií o kulturní globalizaci, kulturní komparaci, médiích, humoru a kráse. Je autorkou knihy Good Humor, Bad Taste: A Sociology of the Joke [2006]. Prováděla vlastní výzkumy v několika evropských státech a USA, od roku 2009 do roku 2012 byla profesorkou Norbert Elias Chair na Erasmus Universiteit Rotterdam. Nyní je hlavním výzkumníkem projektu Toward a comparative sociology of beauty, v němž zkoumá sociální utváření standardů krásy v šesti zemích Evropy. Podrobnější informace o autorce a jejich výzkumech se lze dozvědět na <<http://www.giselinde.nl>>.

Přílohy

Mapa 1: Počet sebevražd na 100 000 obyvatel

Mapa 2: Štěstí

Mapa 3: Procentuální vyjádření poměru obézní populace

Procentuální vyjádření způsobu cestování na počet cest [Bassett et al. 2008: 799]

	<i>Kolo</i>	<i>Chůze</i>	<i>Přeprava</i>
Nizozemí	25	22	5
Dánsko	15	16	8
Německo	9	23	8
Švédsko	9	23	11
Belgie	8	16	6
Švýcarsko	5	12	45
Rakousko	4	21	17
Francie	3	19	8
Velká Británie	2	24	9
Irsko	2	13	11
Kanada	1	7	11
Austrálie	1	5	7
USA	1	9	2
Španělsko	0	35	12